

COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME
EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS

FJÓRÐA AÐALDEILD

ÁKVÖRDUN

UM MEÐFERÐARHÆFI

kæru nr. 14890/06

Hilmar Kristinn Adolfsson o.fl.

gegn Íslandi

Mannréttindadómstóll Evrópu (fjórða aðaldeild), sem situr í deild hinn 24. mars 2009 skipaðri:

Nicolas Bratza, *forseta*,
Giovanni Bonello,
Davíð Þór Bjorgvinssyni,
Ján Šikuta,
Päivi Hirvelä,
Ledi Bianku,
Nebojša Vučinić, *dómurum*,

og Lawrence Early, *ritara aðaldeildar*,

með hliðsjón af framangreindri kæru, sem lögð var fram 12. apríl 2006,
með hliðsjón af þeim athugasemdum sem sendar voru inn af ríkinu og
athugasemdum í svari kæranda,

hefur ákveðið eftirfarandi að aflokinni umfjöllun sinni:

MÁLSATVIK

Kærendur, (1) Hilmar Kristinn Adolfsson, (2) Ragnheiður Hauksdóttir and (3) Sveinbjörn Egill Hauksson, eru íslenskir ríkisborgarar, fæddir, í sömu röð, árin 1935, 1948, og 1954. Fyrsti og þriðji kærandi eru búsettir í Reykjavík, en annar kærandi í Kópavogi. Einar Gautur Steingrímsson, lögmaður í Reykjavík, kom fram fyrir hönd þeirra gagnvart dómstólnum.

Í fyrirsvári fyrir ríkistjórn Íslands var settur umboðsmaður hennar Ragna Árnadóttir frá dóms- og kirkjumálaráðuneytinu.

A. Málavextir

Atvik málsins, eins og þau voru lögð fram af aðilum, eru í samantekt sem hér segir:

Kærandur voru beinir erfingjar Margrétar Þorsteinsdóttur (“M”), sem fæddist 29. ágúst 1903 og lést 22. febrúar 2000.

M. hafði tekið fram í erfðaskrá sinni, sem gerð var árið 1971, að allar eignir hennar skyldu skiptast jafnt eftir andlát hennar milli bróður hennar, X, og konu að nafni Huldu Sveinbjörnsdóttur (“H”). Einnig var tekið fram að ef X létist á undan M skyldu allar eignir hennar renna til H, en væri hún þá látin skyldu þær ganga til barna hennar og barnabarna. Ekki var um að ræða blóðbönd milli M og H, en hin síðarnefnda hafði gifst Y, stjúpsyni M. Bæði Y og faðir hans, Z, voru látnir fyrir 1971, þegar M gerði erfðaskrá sína.

Annar og þriðji kærandi eru börn H, en fyrsti kærandi er eiginmaður Svövu Hauksdóttur, annars barns H, systur annars og þriðja kæranda, sem nú er látin.

Í febrúar 1990 arfleiddi látinn bróðir M hana að umtalsverðum arfi.

M var lögð inn á sjúkrahús í september 1991 vegna andlegs ástands hennar og vegna þess að hún var ófær um að sjá um sig sjálf. Hún greindist með *Dementia Senilis* 290.0.

Í millitíðinni, í febrúar 1993, voru G.S., lögmaður, og G.K. og K.P. sakfelldir fyrir fjárdrátt úr eignum M á árunum 1991-1992.

Hinn 17. júlí 1992 var M, að beiðni H, svipt fjárræði. Hinn 20. júlí 1992 skipaði sýslumaðurinn í Reykjavík (hér eftir „sýslumaður“) S.R. lögráðamann M. Á þeim tíma lágu fyrir opinberar upplýsingar um ýmsa fjármálaóreiðu þar sem S.R. átti í hlut, þ.m.t. um fjölda fullnustugerða á hendur fyrirtæki hans (1985-1987), beiðni um gjaldþrotaskipti og uppgjör fyrirtækis hans til greiðslu forgangskrafna að fjárhæð kr. 25.000.000 (1989), sakfellingu og þriggja mánaða skilorðsbundinn fangelsisdóm vegna fjárdráttar á launum starfsmanna (1990), auk fjölmargra beiðna um gjaldþrotaskipti (1990 og áfram).

Árið 1997 lést H.

Hinn 17. mars 1998 sendi sýslumaður S.R. beiðni um árlegar skýrslur vegna ákvarðana sem hann hefði tekið fyrir hönd M. Í framhaldinu, þegar engar skýrslur bárust, var beiðnin ítrekuð 9. júní 1998, 3. maí 1999 og 2. júní 2000.

Hinn 9. október 2002 var S.R. sakfelldur fyrir fjárdrátt úr eignum M., samtals að fjárhæð 7.908.943 kr. (u.þ.b. 90.000 evrur), og hlaut hann 18 mánaða fangelsisdóm.

Hinn 1. apríl 2004, höfðuðu látin eiginkona fyrsta kæranda og annar og þriðji kærandi einkamál á hendur sýslumanni og ríkinu og kröfðust bóta á þeim forsendum að M hefði orðið fyrir tjóni vegna skipunar manns með afar vafasama fortíð í stöðu lögráðamanns. Byggðu stefnendur á því að við andlát M hefði krafan flust til þeirra sem lögerfingja M.

Hinn 11. janúar 2005 kvað Héraðsdómur Reykjavíkur upp dóm þar sem fallist var á kröfur stefnda, en kröfum stefnenda var hafnað, þar sem ekki töldust vera forsendur fyrir hlutlægrri ábyrgð, né gæti verið um að ræða vanrækslu af hálfu sýslumanns þar eð hann hafði ekki haft ástæðu til þess að ætla að S.R. væri óhæfur til þess að gegna stöðu lögráðamanns er hann var skipaður.

Samkvæmt yfirliti málsatvika í dómi héraðsdóms fengu stefnendur leyfi til einkaskipta á dánarbúi M hinn 14. apríl 2000 og luku þau skiptum á búinu í september 2001. Í niðurstöðu sinni taldi héraðsdómur m.a. að dánarbú M gæti ekki átt aðild að málinu, enda hefði skiptum á búinu verið lokið í september 2001.

Hinn [20. október] 2005 staðfesti Hæstiréttur dóm héraðsdóms með eftirfarandi rökstuðningi:

"Fallist er á það með héraðsdómi að til þess að stefnda verði dæmt til þess að bera ábyrgð á tjóni áfrýjenda af völdum lögráðamannsins verði að sýna fram á að vanrækslu starfsmanna þess sé um að kenna. Aðstæður þær er leiddu til skipunar lögráðamannsins eru ekki að fullu ljósar, en þó virðist fram komið að sá er skipaður var lögráðamaður hafi haft frumkvæði að því að arfláta var svipt fjárræði, til þess hafi verið tilefni og samráð þar um hafi verið haft við móður áfrýjendanna, Ragnheiðar og Sveinbjörns, sem nú er látin, en var þá eini erfingi Margrétar. Þegar lögráðamaðurinn var skipaður var bú hlutafélags, sem hann var forráðamaður fyrir, til gjaldþrotaskipta og dómur hafði fallið á hann í sakadómi Hafnarfjarðar og Garða fyrir að hafa ekki staðið skil á fjármunum sem félagið innheimti af starfsfólki sínu. Hins vegar liggur ekki annað fyrir en hann hafi sjálfur verið fjár síns ráðandi og að öðru leyti uppfyllt að formi til skilyrði til þess að verða skipaður lögráðamaður samkvæmt 29. gr. þágildandi lögræðis laga nr. 68/1984. Er ekki í ljós leitt að sýslumaður hafi mátt ætla að hann myndi misfara með fjárhaldið. Með lögræðis lögum nr. 71/1997 urðu miklar breytingar á lagaákvæðum og framkvæmd um skýrslugjöf lögráðamanna og eftirlit með starfa þeirra. Ítrekaðar tilraunir starfsmanna sýslumanns til þess að fá lögráðamanninn til að sinna lagaskyldum sínum um skýrslugjöf samkvæmt 3. mgr. 63. gr. þeirra laga strax á fyrri hluta árs 1998 báru ekki árangur. Má ætla af dómi Héraðsdóms Reykjaness 14. apríl 2002 að skaðinn hafi þá að mestu verið skeður. Af framangreindu leiðir að þótt lagaframkvæmd sýslumannsembættisins hefði mátt vera skilvirkari er ekki fram komið að sýslumaður eða starfsmenn hans hafi brotið gegn starfskyldum sínum og fellt með því skaðabótaábyrgð á stefnda. Með þessum athugasemdum ber að staðfesta héraðsdóm."

B. Viðeigandi landslög og réttarframkvæmd

27. gr. erfðalaga nr. 8/1962 er svohljóðandi:

“Erfingja er óheimilt að ráðstafa arfi, sem hann á í vændum.”

Ákvæði þetta hefur verið túlkað á þann veg að það feli í sér bann við hvers kyns ráðstöfun arfs, sem ekki hefur enn tæmst arftaka, hvort heldur er með framsali, veðsetningu eða öðrum gerningi. Einnig leiðir af ákvæðinu að arfur, sem ekki hefur tæmst arftaka, getur ekki orðið andlag fullnustugerða á hendur þeim sem arfsins væntir. Þessi regla endurspeglar viðteknar skoðanir fræðimanna varðandi hugtakið „eign“ í íslenskum rétti. Eitt fyrsta skilyrði þess að einhver réttur geti talist „eign“ er að hann sé bæði óskilyrtur og virkur, þannig að eigandinn sem um ræðir geti ráðstafað honum eins og um eign hans væri að ræða. Þetta ákvæði erfðalaganna staðfestir þessi viðhorf að því er varðar arfsvon.

KÆRUEFNI

Fyrir eigin hönd og fyrir hönd hinnar látnu M kvörtuðu kærendur undan því, með vísan til 8. gr. sáttmálans og 1. gr. samningsviðauka nr. 1 við sáttmálann, að yfirvöld í ríkinu hefðu með óréttmætum hætti svipt M fjárræði og skipað henni vanhæfan lögráðamann, sem leiddi til fjárhagslegs tjóns.

LAGAATRÍÐI

A. Meint brot gegn 8. gr. sáttmálans og 1. gr. samningsviðauka nr. 1 með tilliti til M

Það vekur athygli dómsins að kærendur leggja fram kæru sína skv. 8. gr. sáttmálans og 1. gr. samningsviðauka nr. 1 ekki aðeins fyrir eigin hönd (sjá umfjöllun í „B“ og „C“ hér að neðan), heldur einnig fyrir hönd M. Hin síðarnefnda var hins vegar látin nokkrum árum áður en mál var höfðað á Íslandi og mörgum árum áður en kæra þessi skv. sáttmálanum var lögð fram. Ekki er að sjá að hún hafi nokkurn tíma lagt fram kæru vegna þeirrar málshöfðunar (sbr. *Malhous* gegn *Tékklandi* (ákvörðun), nr. 33071/96, ECHR 2000-XII).

Þá hafa engin gögn verið lögð fyrir dóminn sem benda til þess að kærendur hafi umboð til þess að fylgja kæru þessari eftir fyrir hönd M.

Þessi hluti kærunnar er því ósamrýmanlegur ákvæðum sáttmálans *ratione personae* og ber að lýsa hann ótækan skv. 34. gr. sáttmálans.

B. Meint brot gegn 8. gr. sáttmálans með tilliti til kæranda

1. 8. gr. sáttmálans er svohljóðandi:

“1. Sérhver maður á rétt til friðhelgi einkalífs síns, fjölskyldu, heimilis og bréfaskipta.

2. Opinber stjórnvöld skulu eigi ganga á rétt þennan nema samkvæmt því sem lög mæla fyrir um og nauðsyn ber til í lýðræðislegu þjóðfélagi vegna þjóðaröryggis, almannaheilla eða efnalegrar farsældar þjóðarinnar, til þess að firra glundroða eða glæpum, til verndar heilsu manna eða siðgæði eða réttindum og frelsi annarra.”

Kærendur kvörtuðu undan því að yfirvöld í ríkinu hefðu svipt M fjárræði og vegna skorts á tilhlýðilegu eftirliti hefðu þau skipað í stöðu lögráðamanns mann, S.R., sem hefði augljóslega verið óhæfur til þess að gegna stöðunni. M.a. hefði hann einu og hálfu ári fyrir skipun sína verið sakfelldur og hlotið dóm fyrir fjárdrátt. Af þeim sökum hefði M orðið fyrir verulegu fjárhagslegu tjóni, eins og ráða megi af því að lögráðamaðurinn, sem þannig var skipaður, hafi einnig verið sakfelldur og hlotið dóm fyrir að draga sér fé úr eignum hennar. Fjárhagslega hefði M vegnað mun betur ef enginn lögráðamaður hefði verið skipaður. Þrátt fyrir þessa málavexti hefðu íslenskir dómstólar hafnað bótakröfu kæranda á hendur ríkinu. Fæli þetta í sér brot gegn rétti þeirra til friðhelgi einkalífs skv. 8. gr. sáttmálans.

Ríkið mótmælti kröfunni og krafðist þess að dómurinn lýsti hana ótæka, þar sem kærendur gætu ekki talist þolendur brots gegn 8. gr. sáttmálans.

Dómurinn veitir því athygli að kærendur hafa ekki borið að nán félagsleg tengsl hafi verið milli þeirra og M og ekki er um að ræða blóðbönd við hana (sbr. *Merger og Cros gegn Frakklandi*, nr. 68864/01, 46. gr., 22. desember 2004; *Marckx gegn Belgíu*, 13. júní 1979, 52. gr., Series A nr. 31). Þau gætu því ekki borið fyrir sitt leyti að þau hefðu verið þolendur þess að friðhelgi einkalífs þeirra í skilningi 8. gr. sáttmálans hafi ekki verið virt (sbr. 47. gr. í máli *Merger gegn Cros*, sem vísað er til hér að framan) og því getur ákvæðið ekki átt við í þessu tilviki. Þessi hluti kærunnar er því ósamrýmanlegur 8. gr. sáttmálans *ratione materiae* og því ber að lýsa hann ótækan, sbr. 3. og 4. mgr. 55. gr. sáttmálans.

C. Meint brot gegn 1. gr. samningsviðauka nr. 1 með tilliti til kæranda

2. Með vísan til sömu málsatvika og kæra þeirra skv. 8. gr. byggja kærendur á 1. gr. samningsviðauka nr. 1, sem er svohljóðandi:

“Öllum mönnum og lögaðilum ber réttur til að njóta eigna sinna í friði. Skal engan svipta eign sinni, nema hagar almennings bjóði og gætt sé ákvæða í lögum og almennra meginreglna þjóðaréttar.

Eigi skulu þó ákvæði undanfarandi málsgreinar á nokkurn hátt rýra réttindi ríkis til þess að fullnægja þeim lögum sem það telur nauðsynlegt til þess að geta haft hönd í

bagga um notkun eigna í samræmi við hag almennings eða til þess að tryggja greiðslu skatta eða annarra opinberra gjalda eða viðurlaga.”

Ríkið mótmælti kröfunni og krafðist þess að dómurinn lýsti hana ótæka, þar sem kærundur gætu ekki talist þolendur að því er kæruefnið varðaði.

Dóminum ber fyrst að ákvarða hvort 1. gr. sammingsviðauka nr. 1 eigi við í fyrirliggjandi máli. Ítrekað er að ákvæði þetta verndar „eignir“, sem annað hvort geta verið „núverandi eignir“ eða verðmæti, þ.m.t. kröfur, ef kærandi getur getur fært rök fyrir að hann eigi a.m.k. lögmætar væntingar („legitimate expectation“) um að geta notið eignarréttar með virkum hætti. Það tryggir hins vegar ekki réttinn til þess að komast yfir eignir (sjá *J.A. Pye (Oxford) Ltd og J.A. Pye (Oxford) Land Ltd gegn Bretlandi [GC]*, nr. 44302/02, 61. gr., ECHR 2007-... *Kopecký gegn Slovakíu [GC]*, nr. 44912/98, 35. gr., ECHR 2004-IX), hvort heldur er vegna arfláts án erfðaskrár eða frjálsrar ráðstöfunar (sjá *Merger og Cros gegn Frakklandi*, nr. 68864/01, 37. gr., 22. desember 2004). Þegar eignarréttarhagsmunir eru í formi kröfu má líta svo á að eigandi kröfunnar hafi „lögmæta væntingar“ ef nægjanleg stoð er í landslögum fyrir hagsmunum, t.d. þar sem fyrir liggja fordæmi í réttarframkvæmd innlendra dómstóla sem staðfesta tilvist þeirra (sjá *Anheuser-Busch Inc. gegn Portugal [GC]*, nr. 73049/01, 65. gr., ECHR 2007-...; og 52. gr. í *Kopecký*, sem vísað er til hér að framan). Ekki verður því haldið fram að um lögmætar væntingar geti verið að ræða þegar deilur eru uppi um rétta túlkun og framkvæmd landslaga og málflutningi kæranda er síðan hafnað af innlendum dómstólum (*Anheuser-Busch Inc.*, sem vísað er til hér að framan, sömu grein; og 50. gr. í *Kopecký*, sem vísað er til hér að framan). Þegar deilt er um hvort kærandi eigi eignarréttarhagsmuni sem uppfylla skilyrði um vernd skv. 1. gr. sammingsviðauka nr. 1, ber dómstólnum að ganga úr skugga um réttarstöðu kæranda (sjá *J.A. Pye (Oxford) Ltd and J.A. Pye (Oxford) Land Ltd*, sem vísað er til hér að framan, sömu grein; *Beyeler gegn Ítalíu [GC]*, nr. 33202/96, 99. gr., ECHR 2000-1).

Ef litið er nánar til málavaxta í fyrirliggjandi máli vekur það athygli dómsins að kærundur byggja ekki á neinni neitun af hálfu ríkisins að viðurkenna að lögum eða í verki að þeim beri arfur frá M (sbr. *Nacaryan og Deryan gegn Tyrklandi*, nr. 19558/02 og 27904/02, 25. gr., 8. janúar 2008). Kæra þeirra virðist snúast um þá skerðingu sem varð á arfi þeirra, sem þeir bera að hafi stafað af fjárdrætti úr eignum M meðan hún var enn á lífi af hálfu lögráðamannsins S.R., en kærundur vefengja réttmæti skipunar hans.

Samkvæmt gildandi landsrétti stofnaðist réttur kæranda til arfs samkvæmt erfðaskrá M á þeirri stundu sem hún lést og beinlínis vegna andláts hennar. Samkvæmt 27. gr. erfðalaga áttu þau engan rétt á því að ráðstafa arfinum, sem þau áttu von á frá M; með öðrum orðum áttu þau engan rétt á því að ráðstafa eignum M meðan hún var á lífi, heldur einungis þeim arfi sem þau kynnu að fá í sinn hlut skv. erfðaskrá hennar að henni látinni. Skilyrði þess að geta notið réttinda þeirra sem arfþega samkvæmt

erfðaskrá M byggðist á þeim eignum og skuldum sem hún léti eftir sig við andlát sitt. Engar bótakröfur voru gerðar af hálf M eða fyrir hönd hennar meðan hún var á lífi, né heldur fyrir hönd dánarbúsins að henni látinni og áður en skiptum lauk árið 2001. Eins og tekið er fram í dómi héraðsdóms gat búið ekki talist aðili að málinu sem fyrir dóminum var, en rétt er að ítreka að það var höfðað árið 2004.

Með vísan til þessa verður því ekki haldið fram að hin umdeilda skipun S.R. sem lögráðamanns M árið 1992, með þeim óheppilegu afleiðingum sem sú skipun hafði fyrir umsjónina með búi M meðan hún var á lífi, hafi haft áhrif á eignir kæranda á þeim tíma.

Ennfremur getur dómurinn ekki fallist á að hjá kærendum hafi stofnast til eignarréttarlega hagsmuna sem þeir gætu haft „lögmætar væntingar“ um. Að því er varðar kröfu þeirra um bótaskyldu ríkisins gagnvart þeim vegna tjóns sem M varð fyrir vegna hinnar umdeildu skipunar, telur dómurinn að þeir hafi ekki átt „eign“ í skilningi fyrsta málsliðar 1. gr. samningsviðauka nr. 1. Af þeim sökum á sá réttur sem þar er kveðið á um ekki við í þessu máli (sbr. 50. gr. í *Kopecký*, sem vísað er til hér að framan).

Af því leiðir að hafna ber kæru kæranda skv. 1. gr. samningsviðauka nr. 1 með vísan til 3. mgr. 35. gr. sáttmálans á þeirri forsendu að hún sé ósamrýmanleg ákvæðum samningsins, *ratione materiae* (sjá *Malhous*, sem vísað er til hér að framan).

Af framangreindum ástæðum ákveður meirihluti dómsins.

Að kæran sé ótæk til meðferðar.

Lawrence Early
Ritari

Nicolas Bratza
Forseti